

Rob Vos*

Chili 1973-1983

Het falen van een monetaristisch laboratoriumexperiment

1 Inleiding

Volgens de hoogleraar aan de katholieke universiteit van Chili Ernesto Fontaine, gepromoveerd in de economie aan de universiteit van Chicago, "... funktioneert het natuurlijk prijsmechanisme zeer goed in de Chileense economie. Enkele sectoren zijn nog onderworpen aan een zekere mate van overheidsinterventie, maar het schoonvegen van het marktstelsel en het verschaffen van de vrije toegang tot de markt is de grote verdienste van de regering geweest".¹ Een opmerkelijke uitspraak temidden van de grootste economische recessie in de geschiedenis van de Chileense economie. Het reële inkomen per hoofd van de bevolking was in 1982 4,9% lager dan in 1970 en 8,5% lager dan in 1972, de inkomensongelijkheid is tussen 1973 en 1983 sterk toegenomen, de industriële produktie is gedaald tot 25% beneden het niveau van 1970, de werkloosheid bedraagt 33% van de beroepsbevolking, de inflatie is weer opgelopen tot rond de 30%, de financiële sektor is grotendeels bankroet en de buitenlandse schuld bedraagt bijna 60% van het bruto binnenlands produkt (BBP).

Het Chileense monetaristische experiment gold echter tot voor 1982 in kringen van de bankierswereld en van liberale en monetaristische economen als een groot 'succes' en is als voorbeeld gesteld voor andere ontwikkelingslanden. De ogenschijnlijke stabilisatie en de snelle groei van de Chileense economie in de jaren tussen 1977 en 1981 moest daar het bewijs van zijn. De volledige ineenstorting van de Chileense economie, en tevens van het monetaristisch model in 1982 en 1983 moet ook deze kringen tot twijfelen hebben gebracht.

Het Chileense model is geen op zich zelf staand geval in Latijns Amerika. Het industrialisatiemodel gebaseerd op imports substitutie en

* Wetenschappelijk medewerker van het Institute of Social Studies (Den Haag) en werkzaam in Quito, Ecuador in het projekt 'Planning for Basic Needs in Latin America', gefinancierd door de Nederlandse regering en uit-

gevoerd door het ISS en het regionaal werkgelegenheidsprogramma van de ILO in Latijns Amerika, PREALC (Santiago).

1. *El Mercurio*, 20 mei 1983.

een ruime mate van overheidsinterventie bleek in de jaren zeventig te falen. Economische stabilisatieproblemen samenhangend met de internationale economische crisis, hyperinflatie en problemen met de betalingsbalans en de buitenlandse schuld, leidden aan het eind van de jaren zeventig in vrijwel alle landen van het kontinent tot de introductie van een in meer (Uruguay, Argentinië) of mindere (Brazilië) mate monetaristisch getinte stabilisatiepolitiek. Een ruime literatuur is voorhanden waarin de link tussen de opkomst van neo-liberale ontwikkelingsmodellen en totalitair-autoritaire regimes wordt geanalyseerd.²

Het Chileense experiment is in deze kontekst in zekere zin een geval apart door het radikale karakter van het toegepaste beleidsmodel en de relatief consistente uitvoering ervan gedurende een periode van bijna tien jaar. Juist daarom kan een analyse van de Chileense economische politiek en haar effecten in de periode 1973-'83 een duidelijk inzicht opleveren in de werking van een globaal monetaristisch en neo-liberaal beleid in een onderontwikkelde economie.

2 De coup van de vrije markteconomie

2.1 Het voorspel

De Chileense economische politiek sinds de jaren vijftig wordt gekenmerkt door een opeenvolging van verschillende beleids-experimenten. Dit proces begint, na een tijdelijke crisis in het op importsubsidie gebaseerde industrialisatiemodel, met een door een IMF-missie eind jaren vijftig uitgewerkt monetaristisch stabilisatie-programma dat wordt doorgevoerd tijdens de regeringen van Ibañez (1952-'58) en Alessandri (1958-'64).³ De magere resultaten van de restriktieve monetaire politiek en van de gedeeltelijke liberalisatie van de buitenlandse handel leiden tot een terugkeer naar het import-substitutiemodel en tot het door de *Alliance for Progress* (opgericht na de Cuba-revolutie) ingegeven programma van de christen-demokratische president Frei (1964-'70). Frei's programma is getiteld 'Revolutie in vrijheid' en tracht door middel van gematigde hervormingen (landhervorming, uitbreiding van de publieke sektor, inkomenspolitiek) een betere verdeling van inkomens en eigendom tot stand te brengen en door vergroting van de binnenlandse markt een op

11

2. Zie bijv. Collier (red.), 1979 en Foxley en Whitehead (red.), 1980.
3. De IMF-missie, ook wel Klein-Sachs-missie genoemd, wordt algemeen beschouwd als de inauguratie van de IMF-interventies in Latijns Amerika in

de vorm van een in het nationale beleid ingrijpend leningenvoerwaardenbeleid. Voor een analyse van de Chileense politieke economie in deze periode zie Moulian (1982).

nationale hulpbronnen steunend economisch groei-model nieuw leven in te blazen. Inflatie, betalingsbalansproblemen en verlies van politieke aanhang leiden in 1967 tot een afzwakking van de hervormingspolitiek en tot een diepere scheiding in de christen-demokratische partij tussen een rechtereuleug en een linkereuleug die op de noodzaak van radikalere hervormingen wijst. Een deel van de linkereuleug wordt enige tijd later een van de belangrijkste groeperingen achter de Unidad Popular (UP) die in 1970 met Allende (1970-'73) de presidentsverkiezingen wint. Via nationalisaties en uitgebreide overheidsinvesteringsprogramma's wordt de staatssektor of *Area de Propriedad Social* (APS) snel uitgebreid, de landhervormingen krijgen een veel radikaler karakter dan onder Frei, via loonsverhogingen en prijscontroles wordt getracht de inkomensverdeling ten gunste van de arbeidersklasse te verbeteren en sociale programma's worden in koördinatie met de opgerichte volkskomité's uitgevoerd.

Het experiment van de 'Chileense weg naar het socialisme'⁴ zou een kort leven beschoren zijn. Allende's beleid wordt langzamerhand maar zeker ondergraven door (1) onderlinge tegenstellingen tussen de verschillende groeperingen binnen de UP, welke een konsekwente uitvoering van het toch al te weinig konkreet geformuleerde regeringsprogramma verhinderen, (2) economische problemen als gevolg van een daling van de koperprijzen, inflatoir gefinancierde overheidsprogramma's, groeiende betalingsbalanstekorten en een groeiende sociale krisis die zich uit in economische obstruktie van onder andere detailhandelaren en vrachtwagenchauffeurs/eigenaren, (3) politieke obstruktie van het parlement, waarin de oppositie van Allende het regeren onmogelijk tracht te maken⁵ en (4) internationale inmenging met als doel destabilisatie van het regime.⁶

In deze situatie van economische krisis en sociale chaos wordt een militaire coup gepleegd die generaal Pinochet aan de macht brengt en de inleiding vormt tot een nieuw economisch experiment dat in zijn uitwerking een radikalere transformatie van de Chileense maatschappij zou inhouden dan de socialistische hervormingen van Allende; het

4. Voor een analyse van de periode Allende, zie o.m. De Vylder (1976) en Sideri (red.), 1979.

5. Via het aanklagen van ministers bij het hooggerechthof (wegens inbreuk op het recht van partikuliere eigen-dom), tegenhouden van belastingvoorstellen of zelfs het aansporen van vakbonden om met nog hogere looneisen te komen ten einde de chaos te vergroten. Zie ook Visser (1980). Het zij opgemerkt dat Allende's UP geen meerderheid in het parlement bezat. Aanvankelijk kon Allende rekenen op de voorwaardelijke steun van (deel

van) de PDC, maar deze steun veranderde vanaf 1972 in felle oppositie.

6. Zie hierover o.m. De Vylder (1976), C. Almeyda, *The Foreign Policy of the UP Government*, in: Sideri (red.), 1979 en Visser (1980). Ondanks bewezen interventie van de CIA en het ITT-concern wordt in genoemde publikaties slechts een versterkende en geen doorslaggevende rol toegekend aan buitenlandse inmenging als oorzaak van de val van Allende.

experiment zou betiteld kunnen worden als een 'kapitalistische revolutie'.

2.2 De ideologische achtergrond

Het monetaristisch model was niet uitsluitend bedoeld als een makro-economisch stabilisatieprogramma, maar was gericht op een herstel van kapitalistische relaties en volledige liberalisering en privatisering van de economie. De filosofie achter deze strategie is gebaseerd op de aan Milton Friedman en Friedrich von Hayek ontleende idee, dat 'economische vrijheid' de basis vormt voor 'politieke, sociale en individuele vrijheid'. Het zou onjuist zijn om te stellen dat het monetaristische model zoals toegepast in Chili een conservatieve politiek zou inhouden met als doel het herstel van vroegere economische structuren; integendeel: er wordt een radicale maatschappijhervorming voorgesteld, inclusief een verandering in de richting van de vorming van een nieuwe mens, rationeel en vrij.⁷ Hoewel vele theoretische neo-liberalen hierin niet meegingen, ontwikkelde de ideologie van de Chileense 'Chicago-boys' zich na verloop van tijd ook tot een rechtvaardiging van een totalitair-autoritair regime. Hoewel democratische verkiezingen te prefereren zouden zijn als basis van het politieke besluitvormingsproces, wordt het gevaar dat een dergelijke vrijheid tot socialisme zou leiden te groot geacht. Socialistische ideeën zouden niet bijdragen tot een grotere individuele economische rationaliteit. Dit leidt tot de paradoxale konklusie dat een politieke diktatuur de individuen moet 'leiden' naar een sociaal optimum via het creëren van economische vrijheid, gebaseerd op een volledig vrij marktmechanisme en vrijheid van particuliere eigendom. Op deze wijze kan een 'beschermde democratie' (de term keert terug in elke redevoering van Pinochet) worden gevestigd.

Chili sinds 1973 vormt het voorbeeld van de onder alle mogelijke opties van stabilisatiepolitiek en ontwikkelingsstrategieën meest extreme en orthodoxe monetaristische beleidsstrategie. Een aantal specifieke voorwaarden hebben hieraan ten grondslag gelegen: (1) de grote hoeveelheid in Chicago opgeleide Chileense economen en hun snelle overwinning in de strijd om economische topposities vormde de basis voor een 'puristisch' vrije-markt- en monetaristisch model;⁸ (2)

13

7. Voor een uitgebreidere discussie van de ideologie achter het economisch model van het militaire regime en haar economische adviseurs, zie Moulain en Vergara (1980), Foxley (1982), hoofdstuk 4, en de onnoemelijke serie artikelen van Raúl Prebisch in *Revista de la*

CEPAL voor een kritiek. Voor een verdediging, zie bijvoorbeeld Fontaine (1980), Brunner (1980) en Harberger (1983).

8. Voor een analyse van de rol van de zogenaamde 'Chicago-boys', zie O'Brien (1981) en García en Wells (1983).

de aanwezigheid van een militaire diktatuur gaf de beleidsvoerders van het monetaristisch model een exceptionele autonomie in de formulering en uitvoering van het beleid (zonder rekening te hoeven houden met vakbonden, politieke partijen en andere sociale en politieke organisaties; en (3) de relatief stabiele hegemonie van het Pinochet-bewind maakte de lange-termijnuitvoering van het model mogelijk.

Het is niet de bedoeling om hier een discussie aan te gaan over de basisveronderstellingen van de neo-liberale filosofie achter het Chileense experiment.⁹ De nadruk zal liggen op de effecten van het gevoerde economische beleid.

2.3 *Beleidsintenties*

De 'overmatige' staatsinterventie wordt gezien als voornaamste veroorzaker van de aanhoudende inflatie, inefficiëntie van het productieapparaat, werkloosheid en betalingsbalansproblemen. Het herstel van het functioneren van het marktmechanisme als drijvende kracht achter economisch rationeel gedrag wordt beoogd door middel van twee structurele hervormingen: (1) reductie en verandering van de rol van de staat met als voornaamste doel herstel (of beter: vestiging) van een vrij marktmechanisme en de volledig gegarandeerde vrijheid van particuliere eigendom; en (2) liberalisering van buitenlandse handel en kapitaalverkeer ter optimalisering van Chili's komparatieve voordelen en het functioneren van het land in de internationale arbeidsverdeling. Zoals in paragraaf 3 zal blijken worden deze hervormingen gefaseerd uitgevoerd.

De structurele hervormingen moeten het algemene kader vormen voor een stabilisatiepolitiek op korte en lange termijn, waarin het beheersen van de monetair-financiële grootheden centraal staat. Aan het einde van de periode 1973-'83 kan men konstateren dat gedurende deze periode de monetaire politiek achtereenvolgens gebaseerd is geweest op drie stromingen binnen het monetarische analysekader, samenhangend met de economische ontwikkeling en de snelheid waarmee de structurele hervormingen konden worden uitgevoerd.

a. Het 'gesloten economie'-model. In de periode 1973-'75 staat de inflatiebestrijding centraal. Inflatie wordt op dat moment gediagnostiseerd als een vraagoverschot- ('demand pull') inflatie, gevolg van de enorme expansie van de staatssector, het grote overheidstekort en de te toegeeflijke loonpolitiek ten tijde van de regeringen van Frei en Allende. Inflatie en excessieve groei van de binnenlandse geldhoeveelheid worden gezien als veroorzaakt door

9. Voor enkele polemische beschouwingen zie echter o.m.

Prebisch (1981) en (1982), Foxley (1982) en García (1983).

binnenlandse factoren. De anti-inflatiepolitiek in deze periode wordt gebaseerd op een 'gesloten-ekonomie-monetarisme', waarin de controle van de binnenlandse geldhoeveelheid 'in enge zin' (M_1) en van de binnenlandse kredietverlening de voornaamste beleidsinstrumenten vormen.¹⁰

b. De 'financiële repressie'-school. Deze benadering krijgt in Chili meer nadruk vanaf 1975, zij het dat ze steeds als komplement funktioneerend van de andere twee benaderingen. Niet zo zeer de geldhoeveelheid als wel de prijs van het geld (de rente) wordt gezien als centraal instrument van monetaire politiek. Marktfragmentatie en geremde ontwikkeling van de 'reële sektor' in ontwikkelingslanden zijn in deze visie vooral het gevolg van rigiditeiten (zoals rentevoetplafonds en overgewaardeerde wisselkoersen) in het financiële beleid van de meeste van deze landen. Deze rigiditeiten maken het aanhouden van financiële besparingen onaantrekkelijk, waardoor niet-inflatoire investeringsfinanciering schaars wordt.¹¹ Aanhangers van deze school bepleiten vooral liberaliseringsmaatregelen ten behoeve van de financiële sektor via opheffing van restricties op financiële transacties, het door de marktkrachten laten bepalen van de rentestand en dergelijke. Aldus zou de efficiëntie in de mobilisatie en allokatie van financiële besparingen (deposito's) en investeringsfondsen (kredieten) worden verbeterd en daarmee positieve effecten op de 'reële sektor' worden gekreëerd.

c. De monetaire benadering van de betalingsbalans. Wanneer in 1979 de liberalisatie van de financiële sektor en van de buitenlandse handel en het buitenlandse kapitaalverkeer als voltooid worden beschouwd, wordt het 'gesloten ekonomie'-monetarisme als analytische basis voor de ekonomische politiek verlaten en vervangen door de zogenaamde 'monetaire benadering van de betalingsbalans'. Dit analysekader richt zich meer op de problemen van de open ekonomie en heeft internationaal gezien veel aan invloed gewonnen aan het eind van de jaren zeventig.¹² Volgens deze benadering, welke een moderne versie van de gouden standaard zou kunnen worden genoemd, vinden in een

10. Het monetaristisch model 'pur sang' als ontwikkeld door Friedman c.s. aan de universiteit van Chicago richt zich vooral op de situatie van de Amerikaanse ekonomie, die een nagenoeg gesloten ekonomie is en waarvan de munteenheid dominant betaalmiddel is op de wereldmarkt. Dit analysekader geeft te weinig aandacht aan situaties waarin de binnenlandse geldvoorraad voor een belangrijk deel bepaald wordt door

externe factoren als in het geval van de kleine open ekonomie.
11. Zie Shaw (1973) en McKinnon (1973) voor een theoretische uitwerking. Voor een meer consistente uiteenzetting over de relatie financiële liberalisatie enerzijds en ekonomische ontwikkeling, inflatie en inkomensverdeling anderzijds, zie Galbis (1977). McKinnon (1977) geeft een appreciatie van de Chileense politiek op dit gebied in de periode 1973-'77.

open economie de voornaamste aanpassingen plaats via veranderingen in de internationale deviezenvoorraad (ΔR). Bij vergaande liberalisering van de economie en eliminatie van het overheidstekort (de Chileense economie anno 1979) zou een tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans kunnen ontstaan door een groeiende importvraag als gevolg van de eliminatie van importrestrikties. Dat kan leiden tot een afname van het binnenlands geldaanbod (M^S) via een daling van R . Gegeven de reële vraag naar kasvoorraden (M^d/p)¹³ leidt deze situatie tot een vraagoverschot naar geld ($M^d > M^S$). Een dergelijke situatie van monetaire onevenwichtigheid zou de volgende aanpassingsmechanismen genereren: (1) een stijging van de rentevoet waardoor buitenlands kapitaal zou worden aangetrokken, hetgeen zou leiden tot een stijging van R en daarmee van M^S totdat het vraagoverschot naar geld is weggewerkt; (2) de schaarste aan liquide middelen zal, bij gegeven inflatieverwachtingen, de reële transaktievraag van het publiek doen dalen ter handhaving van de gewenste kasvoorraden, met als gevolg een dalende importvraag, een verbetering in R (door de daling van het handelstekort) en een toename van M^S . Onder een systeem van vaste wisselkoersen en vrij kapitaalverkeer zou dit monetair aanpassingsmechanisme 'automatisch' plaatsvinden, en leiden tot een gelijkschakeling van het binnenlandse inflatietempo met dat van de economieën van de belangrijkste handelspartners. In Chili meende men deze 'ideale' situatie zo rond 1981 bereikt te hebben.

3 Het monetaristisch experiment in vijf fasen

Hoewel de fundamentele conceptie van de neo-liberale monetaristische strategie in de periode tot 1982 dezelfde bleef, zijn er toch een vijftal duidelijk te onderscheiden fasen te ontdekken in de economische politiek na 1973.¹⁴ Tabel 1 geeft een overzicht van een aantal belangrijke economische grootheden in de verschillende fasen.

3.1 Herstel van het marktmechanisme (september 1973 - april 1975)

Vrijwel direct na de militaire coup van 11 september 1973 wordt een aantal maatregelen genomen, gericht op het herstel van het marktmechanisme. Alle prijssubsidies en -kontroles worden geëlimineerd

12. De 'monetary approach to the balance of payments' vormt tevens een belangrijk analysekader voor het IMF-leningenvoorwaardenbeleid. Voor theoretische uiteenzettingen zie Frenkel en Johnson (red.), 1976, IMF (1977) en Ffrench-Davis (1978). Voor een kritiek op de theorie en op het IMF-voorwaardenbeleid, zie Daniel (1981).

13. Dat is de behoefte van huishoudens, bedrijven en overheid aan liquide geldmiddelen t.b.v. hun financiële en goederentransakties, gekorrigeerd voor de inflatie (-verwachtingen).

14. Voor een vergelijkbare indeling van de periode 1973-'81, zie Moulian en Vergara (1980) en Foxley (1982), hoofdstuk 3.

Chili: economische indicatoren in vijf fasen van het monetaristisch experiment, 1973-'83

jaar	kwarta- talen	(1) groei BBP (Δ%)	(2) KONSUMENTEN- PRIJZEN		(3) WERKLOOSHEID		(4) Gran Santiago (%)	(5) totaal Chili (%)	(6) indus- triële produk- tie (dec. 1978= 100)	(7) GELDHOEVEELHEID		(8) M ₁ M ₂ (Δ%)		(9) M ₁ M ₂ BBP BBP (%) (%)		(10) M ₁ M ₂ BBP BBP (%) (%)		(11) RENTESTAND		(12) i ^{nom} LIBOR (%)	
			(kwar- taalcij- fers)	(jaar- cijfers; dec.- dec.)	(jaar- cijfers; dec.- dec.)	(jaar- cijfers; dec.- dec.)				(jaar- cijfers; dec.- dec.)	(jaar- cijfers; dec.- dec.)	(jaar- cijfers; dec.- dec.)	(jaar- cijfers; dec.- dec.)	(jaar- cijfers; dec.- dec.)	(jaar- cijfers; dec.- dec.)	(jaar- cijfers; dec.- dec.)	(jaar- cijfers; dec.- dec.)	(jaar- cijfers; dec.- dec.)	(jaar- cijfers; dec.- dec.)		(jaar- cijfers; dec.- dec.)
FASE 1																					
1973	IV	- 5,6	107,7	605,7	7,0	4,8	125,3	45,4	45,7	10,7	10,7	50,0	50,0	9,8							
1974	I	60,2	48,8	39,3	9,2	10,3	103,0	63,2	64,2	10,7	10,7	50,0	50,0	8,8							
	II	48,8	39,3	9,4	10,3	9,4	112,1	30,9	29,9	10,7	10,7	75,0	75,0	12,1							
	III	39,3	41,3	369,2	9,7	9,2	104,9	28,1	27,8	10,7	10,7	105,0	105,0	13,2							
	IV	41,3	56,2	69,0	13,3	16,1	79,8	28,1	30,8	10,7	10,7	105,0	105,0	10,3							
1975	I	56,2	69,0	13,3	16,1	82,5	44,8	51,9	38,7	10,7	10,7	105,0	105,0	7,6							
	II	69,0	13,3	16,1	81,6	25,0	38,7	10,7	10,7	10,7	10,7	105,0	105,0	7,4							
FASE 2																					
1975	III	32,8	26,5	343,3	16,6	18,7	65,3	45,0	57,2	4,5	4,5	224,4	224,4	8,3							
	IV	-12,9	26,5	343,3	18,7	16,9	79,8	38,2	35,1	4,5	4,5	197,8	197,8	7,3							
1976	I	44,4	34,7	17,6	19,2	71,8	37,2	39,8	38,9	4,5	4,5	133,9	133,9	6,1							
	II	34,7	17,6	19,2	80,2	22,8	38,9	4,5	4,5	4,5	4,5	149,9	149,9	6,6							

tabel 1

<i>FASE 3</i>												
1976												
	III	28,3	17,8	82,3	34,7	48,3	3,9	5,9	129,3	6,1		
	IV	19,4	13,6	90,4	26,8	29,1			133,9	5,5		
1977	I	23,8	15,7	77,7	45,1	58,3			124,9	5,8		
	II	16,4	14,9	89,9	22,9	28,7			104,5	7,9		
	III	13,8	13,2	94,5	14,4	16,6			82,3	6,8		
	IV	12,4	11,5	94,8	11,8	13,7	4,5	8,3	88,1	7,5		
1978	I	7,8	13,5	79,7	30,2	32,2			86,1	7,8		
	II	8,7	13,2	102,1	17,1	18,3			54,8	8,6		
	III	11,1	14,6	98,2	6,6	15,9			58,0	9,4		
	IV	5,4	13,7	104,0	9,8	21,1	4,8	10,4	62,4	12,2		
1979	I	6,8	14,8	92,8	21,7	24,2			62,4	10,9		
	II	7,8	12,6	106,4	9,9	9,0			62,4	10,8		
<i>FASE 4</i>												
1979												
	III	12,8	13,0	105,5	7,2	13,3			62,4	12,2		
	IV	7,0	13,2	109,1	11,3	11,2	4,9	12,0	45,5	14,7		
1980	I	7,0	12,2	103,3	16,6	13,9			45,5	17,0		
	II	6,9	13,5	107,4	13,9	9,8			45,5	11,3		
	III	6,5	11,2	108,7	7,2	12,5			45,5	12,2		
	IV	7,7	10,1	118,7	13,7	14,3	5,6	13,2	33,8	16,2		
1981	I	2,8	8,3	106,6	12,4	35,2			42,2	16,0		
	II	2,7	8,4	115,2	13,1	26,7			39,7	17,2		
	III	2,8	8,1	112,7	- 5,4	24,3			47,5	18,6		
	IV	1,0	11,0	104,6	4,7	7,3	5,8	21,2	41,4	14,6		

FASE 5

1982	I	3,8	15,0	82,8		49,4	15,3
	II	0,1	19,1	85,2		40,5	15,2
	III	9,8	23,9	82,0		46,5	13,0
	IV	-14,1	20,7	83,6	- 1,4	60,6	10,0
1983	I	- 2,2 ^e	85,0 ^e	33,0	29,4	20,0	9,5
		21,4	25,2		- 6,8		
					6,0	25,6	
					6,5		

Bronnen en toelichting:

- e = schatting; — = geen data aanwezig
- 1) Banco Central de Chile, Cuentas Nacionales; ODEPLAN, Informe Económico 1982 en projecties voor 1983 (mei '83).
BBP = Bruto binnenlands produkt (jaarcijfers, dec.-dec.).
 - 2),3) Cortázar en Marshall (1980), voor de periode 1973-1978 en INE voor 1979-1983. Foxley (1982) geeft ook kwartaalcijfers gebuikmakend van dezelfde bronnen. Zijn berekeningen zijn echter foutief.
 - 4),5) Instituto Nacional de Estadísticas; Cortázar (1982) en ODEPLAN, Informe Económico 1982. De kwartaalcijfers zijn voor het gebied Gran Santiago (40-50% van de totale bevolking) terwijl de jaarcijfers nationale gemiddelden betreffen; inbegrepen zijn de tewerkgestelden in het minimumwerkgelegenheidsplan.
 - 6) Instituto Nacional de Estadísticas.
7),8),9),10) Foxley (1982); Banco Central de Chile; en projecties van het BBP van ODEPLAN (mei 1983). M₁ = geld in cirkulatie plus lopende rekeningen van het publiek in de banksector. M₂ = M₁ plus spaar- en termijntrekeningen.
 - 11) Banco Central de Chile. Jaarlijks rentepercentage voor korte-termijn- (30 dagen) bankkredieten (de meest voorkomende kredietvorm).
 - 12) Banco Central de Chile. Jaarlijks rentepercentage voor dollartransacties op termijn (180 dagen) als genoteerd op de geldmarkt in Londen.

Chili: overheidsinkomsten en -uitgaven, 1960-'82

	(procenten van BBP)										jaarlijkse groei % ²
	Alessandri (58-64)		Frej (64-70)		Allende (1970-73)		Pinochet (1973-1982)				
	1960	1964	1970	1973	1975	1979	1980	1981	1982	1973-'82	
totale overheidsuitgaven ¹	21,9 (2,1)	21,1 (2,2)	26,4 (3,5)	44,9 (1,3)	27,4 (4,7)	22,8 (3,5)	23,2 (2,7)	25,1 (1,6)	29,0 (1,9)	29,0 (1,9)	-3,2 (5,7)
totale overheidsinkomsten	17,3 (3,6)	17,2 (4,2)	23,7 (4,8)	20,2 (5,2)	24,8 (7,1)	24,5 (5,9)	26,3 (6,2)	26,7 (6,4)	26,7 (8,0)	26,7 (8,0)	4,7 (6,5)
(direkte belastingen)	(10,1)	(8,7)	(10,6)	(10,8)	(14,6)	(13,6)	(14,4)	(15,9)	(14,5)	(14,5)	(4,9)
(indirecte belastingen)	(2,7)	(2,8)	(4,8)	(0,3)	(2,0)	(4,0)	(3,8)	(1,5)	(1,6)	(1,6)	(22,9)
(koper)	(0,9)	(1,5)	(3,5)	(3,9)	(1,1)	(1,0)	(1,9)	(2,9)	(2,6)	(2,6)	(-3,0)
overheidsstekort	4,6	3,9	2,7	24,7	2,6	1,7	-3,1	-1,6	2,4	2,4	-21,8

1. Betreft officiële data met betrekking tot centrale overheidsinkomsten en -uitgaven, welke ongeveer 72% van de financiën van de totale publieke sektor dekken. Voor een schatting van de overheidsfinanciën van de totale publieke sektor voor de periode 1969-'79, zie Marshall (1981).

2. Konstante prijzen van 1976.

Bron: Banco Central de Chile, Dirección de Política Financiera; ODEPLAN, Informe Económico, 1982.

(behalve voor dertig basisproducten die geleidelijk zullen worden geliberaliseerd), de door Allende voor september 1973 aangekondigde 200% algemene loonsverhoging wordt geschrapt en de economische relaties met het buitenland worden 'genormaliseerd' door middel van devaluatie van de sterk overgewaardeerde wisselkoers.¹⁵

Ook wil men een begin maken met de inflatiebestrijding, via het terugbrengen van het tekort op de overheidsbegroting. Zoals uit tabel 2 blijkt leveren de forse bezuinigingen en enkele belastingverhogingen een snel succes op. Het overheidstekort wordt in twee jaar tijd (1973-'75) teruggebracht van 24,7 naar 2,6% van het BBP, en het aandeel van de overheidsuitgaven in het BBP daalt van 44,9% in 1973 tot 27,4% in 1975 en 23,2% in 1980.¹⁶ De voornaamste belastingwijzigingen bestaan uit een verhoging van de BTW en de inkomstenbelasting voor kleine ondernemers en zelfstandigen (van 3,75 naar 7%). Winst- en eigendomsbelastingen gaan omlaag en de progressie in de inkomstenbelasting wordt afgetopt. De toename (zie tabel 2) van de directe belastingen als percentage van het BBP ondanks deze verlagingen is vooral toe te schrijven aan de verbeterde belastingkontrole.

De genomen maatregelen verhinderen echter niet dat de inflatie aanvankelijk nog sterk toeneemt (als gevolg van de prijsliberalisatie en de devaluatie van de peso), en de eerste jaren nog rond de 350% per jaar blijft schommelen (zie tabel 1).

Een derde terrein van maatregelen betreft de structurele hervorming van de economie op lange termijn waarmee gestart wordt. Het proces van *privatisering* van de staatssector begint in deze periode met de restitutie aan de vroegere eigenaren van de bedrijven die tijdens de periode-Allende werden bezet door arbeiders. De door Allende onteigende Noord Amerikaanse bedrijven (met name de kopermaatschappijen) ontvangen alsnog een compensatie voor hun genationaliseerde eigendommen en het aanbod terug te keren als eigenaren. Voorts vindt een decentralisatie en privatisering van de meeste sociale voorzieningen, zoals onderwijs, huisvestings-, voedings-

15. In september en oktober 1973 wordt de Chileense peso met 230% gedevalueerd t.o.v. de Amerikaanse dollar.

16. In de jaren 1981 en 1982 is er een lichte, relatieve toename zichtbaar als gevolg van een daling van het reële nationale inkomen en de met de groei van de werkloosheid verbonden overheidssubsidies op het minimumwerkgelegenheidsprogramma, *Programa de Empleo Mínimo* (PEM). Dit programma is meer een verschaffen van goedkope arbeid aan het bedrijfs-

leven en de publieke sector dan een echt werkgelegenheidsprogramma. De tewerkstelling is tijdelijk en zonder verplichtingen voor de werkgever en de beloning is momenteel 2.000 pesos per maand, ofwel ongeveer een derde van het minimumloon en 36% van de gezinskonsumentieuitgaven aan voeding en kleding van de armste 20% van de bevolking (prijzen van 1982). Berekend op basis van INE, *Encuesta de Presupuestos Familiares, 1978* en INE, *Indice de Precios*.

tabel 3

Chili: werkgelegenheid in de overheidssector, Gran Santiago, 1970-'82 (% van de totale beroepsbevolking)

1970	9,3	1978	5,8
1974	11,3	1979	5,6
1975	10,3	1980	5,6
1976	8,9	1981	4,4
1977	7,3	1982	7,5

Bron: Instituto Nacional de Estadísticas (INE); Banco Central de Chile, Indicadores Económicos y Sociales, 1960-1982.

en gezondheidsprogramma's, plaats¹⁷ en wordt de werkgelegenheid in de overheidssector drastisch gereduceerd (zie tabel 3).¹⁸ Tot slot worden CAO-onderhandelingen en alle vakbondsactiviteiten opgeschort.

Hoewel de industriële produktie in het laatste kwartaal van 1973 nog toeneemt, daalt deze scherp in 1974 en 1975. De reële lonen dalen met 22% tussen december 1973 en december 1975. De werkloosheid neemt in deze periode toe van 7,0% in het laatste kwartaal van 1973 tot 16,1% in het tweede kwartaal van 1975.

De nadruk in de economische politiek ligt duidelijk op het terugdringen van een vermeend vraagoverschot in de economie wat betreft goederen en diensten. Naast de bezuinigingen op de overheidsuitgaven en het terugdringen van de reële inkomensgroei voor loontrekkers vindt er een stevige reductie plaats van de groei van de geldvoorraad (tabel 1, kolom 7) tot ver beneden de gemiddelde groei in de periode 1971-'73; dit ondanks de aanhoudende hyperinflatie. Het betalingsbalanstekort wordt in deze periode geleidelijk teruggebracht zonder echter op significante wijze de daling in het aanbod van de binnenlandse geldhoeveelheid te compenseren (via ΔR). Het monetaire evenwicht wordt neerwaarts aangepast via een reductie in de binnenlandse vraag en de reële vraag naar kasvoorraden. De tendens naar een vraagoverschot wat betreft kasvoorraden handhaaft zich echter in deze periode als gevolg van de dalende liquiditeitspositie van zowel bedrijfsleven als huishoudens. Het kostenaspect van de inflatie voor het bedrijfsleven wordt onderschat: a) de devaluatie van de peso verhoogt de produktiekosten van de voor grondstoffen en kapitaalgoederen van import afhankelijke industrie; b) het bedrijfs-

22

17. Voor een kritische analyse van dit decentralisatieproces, zie Tomić en Gonzalez (1982).

18. De relatieve toename in 1982 is te wijten aan de uitbreiding van de PEM

in de publieke sector en van de toename van de overheidsinterventie in een aantal sectoren in dat jaar als gevolg van de economische crisis.

leven tracht de dalende afzet, de stijgende produktiekosten en de daardoor gedaalde liquiditeitspositie te kompenseren door middel van prijsverhogingen; en c) de oligopolistische structuur van de Chileense industrie¹⁹ maakt de realisering van dergelijke prijsverhogingen in een situatie van een aanbodoverschot van goederen en diensten mogelijk. De reële inkomens van de huishoudens dalen door de restriktieve loonverwachtingen impliceren dat de transaktievraag van huishoudens naar kasvoorraden (onder meer de vraag naar konsumentenkrediet) relatief hoog blijft ten opzichte van het geldaanbod. Het gevolg van de restriktieve monetaire politiek en de reductie van de binnenlandse vraag is een vraagoverschot ten aanzien van kasvoorraden bij een aanbodoverschot van goederen en diensten, oftewel een typische situatie van stagflatie.

3.2 De 'shock-therapie' (april 1975 - juni 1976)

Na konsultatie van Milton Friedman en Arnold Harberger wordt in april 1975 besloten het herstel van het marktmechanisme en gezondmaking van de ekonomie te versnellen door middel van een 'shock-therapie'. De overheidsuitgaven dalen in reële termen met 27% in 1975, een grote uitverkoop van staatsondernemingen wordt gehouden, de rentevoeten worden geleidelijk geliberaliseerd ter verbetering van het funktionieren van de binnenlandse kapitaalmarkt, terwijl het minimumwerkgelegenheidsplan in werking wordt gesteld ter verlichting van de recessieve gevolgen van de daling van de binnenlandse vraag. Via voortzetting van de restriktieve monetaire politiek en reductie van het overheidstekort wordt de inflatie van 23% per maand in het tweede kwartaal van 1975 teruggedrongen tot 9% per maand aan het eind van 1975. De importtarieven worden verlaagd; toch dalen de importen scherp door de afname van de binnenlandse vraag, waardoor de internationale deviezenvoorraad zich kan herstellen na scherpe dalingen in voorgaande jaren. De positieve ontwikkeling in de monetaire grootheden wordt slechts gedeeltelijk gevolgd door de reële grootheden. De industriële produktie daalt scherp in het derde kwartaal van 1975, maar herstelt zich langzaam daarna. De werkloosheid loopt op tot 19,2% (Gran Santiago) in juni 1976.

De stagflatiekondities als beschreven onder de eerste fase handhaven zich grotendeels in deze periode.

¹⁹ Zie o.m. Muñoz (1971) en Vergara (1978) ten aanzien van dit aspekt. De verkoop van staatsondernemingen (zie hierover beneden

onder fase 2, par. 3.2) heeft de koncentratie van het Chileense bedrijfsleven slechts versterkt.

Chili: aantal staatsondernemingen en staatsbanken¹, 1970-'80

	aantal vestigingen		aantal verkochte bedrijven	aantal verkochte bedrijven (mln pesos)	bedrijfs- waarde ⁵ 1974	verkoop- waarde ⁶ 1974	impliciete subsidie ⁹ (% van be- drijfs- waarde)
	1970	1973					
staatsondernemingen	46	360	23	437	283,7 ⁶	217,8	23,2
— overgenomen bedrijven	(—)	(223) ²	(—)				
— dochterondernemingen CORFO ³	(46)	(237)	(23)				
staatsbanken (kommerciële banken)	—	19	1 ⁴	18	206,2 ⁷	143,4	30,5
totaal	46	479	24	455	489,9	361,2	26,3

1. Het betreft ondernemingen en banken gecontroleerd door de CORFO.

2. Per september 1973.

3. Betreft zowel ondernemingen waarin de CORFO een (meerderheids)aandeel van het aandelenkapitaal bezit, als dochterondernemingen van bedrijven geheel in eigendom van CORFO.

4. Betreft één financiële institutie die vanwege legale en financiële problemen nog niet in handen van particuliere eigenaars is teruggegeven. 5. Waarde van geïnvesteerd kapitaal en reserves aan het eind van het jaar voor de verkoop.

6. Betreft 25 bedrijven van CORFO die gerangschikt stonden bij de 100 grootste ondernemingen in Chili.

7. Exklusief 4 banken waarvan CORFO slechts haar minderheidsaandeel verkocht.

8. Netto kontante waarde van kapitaal en reserves (geschatte discontofoet 10%).

9. Geen rekening is gehouden met de verdiskontering van de verkoopwaarde op basis van gedeerde bedrijfsinkomsten. Zou daarmee wel rekening zijn gehouden, dan stijgt de impliciete subsidie tot omstreeks 50% van de bedrijfswaarde (onder veronderstelling van een discontofoet van 25% voor 1974-'78 en van 15% voor 1979 en volgende jaren). Zie Vergara (1981) voor details.

Bron: CORFO (Corporación de Fomento de la Producción), Gerencia de Normalización de Empresas; Vergara (1981).

De meest structurele maatregel in deze periode is de uitverkoop van de staatsondernemingen en -bankensektor, die vooral in 1975 voor een koopje aan de partikuliere sektor van de hand wordt gedaan. De haast van de staat met de verkoop en de beperkte financieringsmogelijkheden als gevolg van de restriktieve monetaire politiek veroorzaken dat slechts een beperkt aantal kopers zich aanbiedt en dat de verkoopprijzen buitengewoon laag komen te liggen. Voorzichtige schattingen (zie tabel 4) berekenen de impliciete subsidie op het overgedragen geïnvesteerd kapitaal op 25 à 30%, zonder rekening te houden met gederfde inkomsten. Als gevolg van de verkoop van staatsondernemingen en -banken komen de voornaamste twee economische groepen (konglomeraten) *Vial* en *Cruzat* in het bezit van ongeveer 400 ondernemingen die tezamen ongeveer 50% van het totale aandelenkapitaal in de bouw-, industrie- en banksektor uitmaken. De privatisering van het bankwezen levert een belangrijke financieringsbron op voor de activiteiten van deze economische groepen, met name door de in de volgende fasen van het monetaristische beleid verruimde toegang tot goedkope buitenlandse kredieten die vervolgens tegen hoge rentevoeten weer op de binnenlandse geldmarkt uitgeleend kunnen worden.

3.3 Naar een open-markteconomie (juni 1976 - juni 1979)

De nadruk komt nu te liggen op het liberaliseren van de kapitaalmarkt en het openstellen van de economie. Invoertarieven en -restrikties, traditionele steunpilaren van de Chileense industriële ontwikkeling, worden vrijwel geheel afgeschaft en teruggebracht van een gemiddeld tarief van 94% in 1973 (voor sommige produkten gold een geheel importverbod, voor andere tarieven van 500%) naar een uniform tarief van 10%, geldig vanaf 1979. Tegelijkertijd wordt ook de kapitaalmarkt volledig opengesteld voor buitenlandse investeerders.²⁰ Deze maatregelen dwingen Chili tot het verlaten van het Andes-pakt, volgens welk akkoord de lidstaten (nu: Venezuela, Colombia, Ecuador, Perú en Bolívia) een preferentieel schema voor onderlinge handel moeten respekteren en een gemeenschappelijke, restriktieve politiek zullen voeren ten aanzien van directe buitenlandse investeringen.

In de eerste twee fasen lag de nadruk bij de inflatiebestrijding op het in de hand houden van de binnenlandse vraag. Nu wil men vooral de kosteninflatie onder controle brengen door importliberalisatie en revaluaties van de peso (juni 1976 en maart 1977²¹), waardoor de produktiekosten en binnenlandse prijzen van geïmporteerde goederen

20. Voor een meer gedetailleerde analyse van dit beleidspunt, zie Ffrench-Davis en Arellano (1981) en Zahler (1980).

21. Voor een analyse van de achtergronden van deze revaluaties, zie Ffrench-Davis (1979) en Ffrench-Davis en Arellano (1981).

Chili: betalingsbalans en indicatoren van buitenlandse afhankelijkheid, 1973-'83 (waarden in mln US \$)

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983 ^P
<i>betalingsbalans</i>											
1. lopende rekening	-294	-211	-491	148	-551	-1.088	-1.189	-1.971	-4.814	-2.406	-1.800
1.1 handelsbalans	21	357	70	643	34	-426	-355	-764	-2.598	218	1.000
(exporten)	(1.309)	(2.151)	(1.590)	(2.116)	(2.185)	(2.460)	(3.835)	(4.705)	(3.960)	(3.798)	(4.200)
(importen)	(-1.288)	(-1.794)	(-1.520)	(-1.473)	(-2.151)	(-2.886)	(-4.190)	(-5.469)	(-6.558)	(-3.580)	(3.200)
1.2 rentebetalingen	-110	-185	-284	-326	-365	-489	-675	-930	-1.428	-2.074	-2.400
1.3 overige diensten en overdrachts- betalingen	-205	-383	-277	-169	-220	-173	-159	-277	-788	-550	-400
2. kapitaalrekening	354	273	584	-215	459	-1.234	1.200	1.921	4.699	2.501	1.800
2.1 directe buiten- landse investe- ringen	-4	-17	-4	-1	16	177	233	170	376	365	-
2.2 kort- en lang- lopende leningen (overheidssektor)	337 (291)	235 (261)	244 (9)	200 (-85)	556 (-20)	1.769 (558)	2.014 (338)	2.995 (85)	4.393 (272)	971 (930)	1.300 (-)
(part. sektor)	(-44)	(-15)	(281)	(320)	(430)	(862)	(1.046)	(1.003)	(1.397)	(-284)	(-)
(banken)	(90)	(-11)	(-46)	(-35)	(146)	(349)	(630)	(1.907)	(2.724)	(325)	(-)
2.3 internationale reserves ¹	21	55	344	-414	-113	-712	-1.047	-1.244	-70	1.165	500
3. Errors and Omissions	-60	-62	-93	67	92	-146	-11	50	115	-95	-
betalingsbalanssaldo (= 2.3) ²	-21	-55	-344	414	113	712	1.047	1.244	70	1.165	500

*indikatoren buitenlandse
afhankelijkheid*

tekort lopende rekening (% van BBF)	4.8	0.5	5.6	-1.9	3.7	4.8	5.9	8.5	16.5	9.2	-
totale buitenlandse schuld (% van BBF)	46.7 (40.9)	48.0 (42.7)	49.0 (41.3)	43.4 (35.3)	41.7 (32.5)	38.7 (28.4)	35.9 (22.8)	36.7 (18.4)	42.6 (15.0)	53.4 (19.8)	-
(schuld partikuliere sektor)	(5.8)	(5.3)	(7.7)	(8.1)	(9.2)	(10.3)	(13.1)	(18.3)	(27.6)	(33.6)	-
schuldenlastratio (% van totale exporten)	11.8	15.1	31.2	39.4	43.9	44.6	41.2	40.4	58.4	63.4	66.4
externe ruilvoet (index, 1977 = 100)	200.0	191.7	98.6	108.5	100.0	99.0	110.2	108.5	97.8	87.2	-
wisselkoers (pesos per dollar) ^a	110.8	831.9	4.9	13.1	21.5	31.7	37.3	39.0	39.0	50.9	76.5 ⁴

P = Projecties op basis van de economische ontwikkeling in het eerste kwartaal van 1983.

1. Minteken betekent toename van reserves.

2. Minteken betekent betalingsbalanstekort.

3. Jaargemiddelden. De abrupte daling in 1975 is te wijten aan een herziening van de Chileense munteenheid (eliminatie van 3 nullen op de bankbiljetten en een verandering van naam: escudos wordt pesos).

4. Januari - mei 1983.

Bron: Banco Central de Chile, Indicadores Económicos y Sociales, 1980-'82; ODEPLAN, Informe Económico 1982; ODEPLAN, Proyecciones y Perspectivas Económicas para 1983.

dalen. Het inflatiepercentage daalt inderdaad sterk, ook vanwege een stabiel evenwicht tussen geldvraag en geldaanbod en omdat de economie weer aantrekt. De economische groei neemt toe van 3,5% in 1976 tot 8,3% in 1979. De werkloosheid in Gran Santiago daalt tot 12,6% in het tweede kwartaal van 1979.

De groei is nog niet meer dan een herstel van de diepe recessie van de jaren 1973-'76. Toch verwacht men dat nu ook de produktieve investeringen zullen toenemen, waartoe de financieringsmogelijkheden moeten worden verruimd door stimulering van de financiële besparingen en aantrekking van buitenlands kapitaal. De rentestand wordt nu geheel geliberaliseerd en door middel van een geleidelijke liberalisering van het internationale kapitaalverkeer wordt getracht de nominale en reële rentestand in Chili, die veel hoger ligt dan de internationale rente, omlaag te brengen.²² De toestroom van buitenlands kapitaal is tot 1977 echter te laag (zie tabel 5), vanwege: (1) het feit dat buitenlandse kapitaalverschaffers nog aarzelend tegen het Chileense experiment en de economische instabiliteit aankijken; (2) de reductie van de overheidsschuld door de vermindering van het overheidstekort; en (3) de nog bestaande restricties op de invoer van buitenlands kapitaal (met name met betrekking tot het repatriëren van winsten).²³ De vrijwel totale liberalisering van het kapitaalverkeer na 1978 doet de kapitaalimporten echter sterk toenemen, met name doordat het verschil in rentestand op binnenlandse en internationale leningen aanzienlijk blijft. Het wordt aantrekkelijk voor financiële investeerders om aktiva in pesos aan te houden en passiva in dollars. Het bankwezen begint nu voornamelijk als intermediair te functioneren tussen het buitenland en nationale investeerders. Voorts spekuelt het bankwezen zelf met dollarleningen en in de aan- en verkoop van onroerend goed.

Niettemin leiden het herstel van de economische groei en de verbetering in de liquiditeitspositie van de economie (met name via ΔR) tot een meer harmonische ontwikkeling van reële en monetaire grootheden. Het terugdringen van de inflatie maakt voorts een herstel van de reële inkomens mogelijk: de reële loonindex (1970 = 100)

22. De reële rentevoet (de nominale interest gekorrigeerd voor inflatie) voor 30-daags krediet (de meest voorkomende kredietvorm in de periode) fluctueert tussen de 12 en 120% in de periode 1976-'82 bij een gemiddelde van rond de 40%. De financiële winstmarge (spread) bereikt in deze periode een gemiddelde van 15 procentpunten. Deze laatste zou beduidend hoger hebben gelegen indien de door de Centrale Bank vastgestelde reserveratio lager was

geweest. Deze lag tot 1978 rond de 45% (reserves/deposito's), en pas na 1978 wordt de ratio geleidelijk omlaag gebracht van 35% in 1978 tot 7% in 1982. Een hoge reserveratio verlaagt de kredietkreatiecapaciteit van de kommerciële banken en verhoogt daarmee, gegeven een lage rente op kasreserves, gedeerde renteinkomsten. Voor een bespreking van dit aspect zie McKinnon (1981).
23. Zahler (1980) en Ffrench-Davis en Arellano (1981).

neemt weer toe, van 62,9 in 1975 tot 82,3 in 1979. Toegenomen afzetmogelijkheden lijken een tendens naar een liquiditeitsoverschot te absorberen.

3.4 Het 'ekonomisch wonder' van het open-markteconomie-monetarisme (juni 1979 - november 1981)

Halverwege 1979 is, volgens de beleidsmakers, de liberalisering en privatisering van de Chileense economie voltooid. Het beleid wordt nu gebaseerd op de 'monetaire benadering van de betalingsbalans'. Gegeven het terugdringen van de 'excessieve' binnenlandse kredietvraag (via de eliminering van het overheidstekort) en de liberalisatie van het kapitaalverkeer, kan, bij een systeem van vaste wisselkoersen, het monetair evenwicht worden gehandhaafd via kapitaalimporten en -exporten (ΔR). In 1979 wordt de wisselkoers vastgesteld op 39 pesos per dollar. De Chileense markt wordt overstroomd met goedkope geïmporteerde consumptiegoederen, waardoor het tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans toeneemt (zie tabel 5). Dit wordt echter in ruime mate gekompenseerd door een enorme toevloed van buitenlands kapitaal (voornamelijk leningen aan de particuliere sektor), hetgeen de internationale reservepositie versterkt. Hierdoor ontstaat een tendens naar een binnenlands liquiditeitsoverschot. Dit overschot wordt in deze periode echter snel geabsorbeerd. Meer in het bijzonder diende dit overschot voor:²⁴ (1) korte-termijnkredieten ter financiering van voorraadvorming in de handelssector en van konsumentenkrediet op geïmporteerde luxe consumptiegoederen; (2) herfinanciering van de buitenlandse en private schuld, noodzakelijk door de gestegen rentestand op binnen- en buitenlandse leningen en problemen van de met het buitenland concurrerende ('tradeable') sectoren (met name de consumptiegoederenindustrie) om hun schulden terug te betalen; en (3) vooral voor investeringen in de niet met het buitenland concurrerende ('non-tradeable') sectoren handel, bouw en onroerend goed.

Het monetaire evenwicht herstelt zich via de bovengenoemde absorptie van het liquiditeitsoverschot (toegenomen kredietvraag) en de toegenomen vraag naar goedkope buitenlandse luxeproducten (stijging van de transaktievraag naar kasvoorraden). De inflatie wordt door dit type aanpassingsmechanismen verder teruggebracht en daalt tot 9,5% per jaar in 1981. De economie blijft groeien met gemiddelde

24. Zie ook Muñoz (1982).

25. Volgens het redaktioneel van de *Wall Street Journal* van 18 januari 1980 "... zou, wanneer Washington klaar is met zijn politieke kolleges aan de regering-Pinochet, Chili haar ekonomisch team aan ons moeten

uitlenen, wellicht in ruil voor herstel van de vriendschappelijke betrekkingen. Ekonomen die simultaan inflatie, importtarieven en werkloosheid weten terug te brengen zijn welkom in Washington." Geciteerd in Foxley, 1980, 5.

percentages van rond de 8% in 1980 en 1981. De voorstanders van het model stellen het Chileense experiment ten voorbeeld aan de wereld.²⁵

3.5 De ineenstorting van de Chileense economie (november 1981-1983)

In de loop van 1981 blijkt echter dat de economische groei minder met een economisch wonder en meer met een gedeeltelijk herstel van de recessie van 1973-'76 en met een 'kunstmatige' dynamiek te maken had. De twee sectoren met de snelste groei in de periode 1974-'81 zijn handel in importprodukten (gemiddelde groei 16,2% per jaar) en financiële diensten (13,6%). Dat is een logisch gevolg van de liberaliseringsmaatregelen. De groei in de bouwsector (23% per jaar tussen 1979 en 1981) heeft te maken met het liquiditeitsoverschot in de economie in de periode 1979-'81, dat leidt tot een toegenomen speculatie in en vraag naar onroerend goed en vervolgens tot een forse herwaardering van reeds bestaande konstruktiewerken.^{25a}

De liberalisering van de buitenlandse handel leidt tot een explosieve groei van de importen, terwijl de internationale economische crisis de exportopbrengsten doet stagneren. Door de vergemakkelijkte toegang tot buitenlands kapitaal loopt de buitenlandse schuld op tot 42,6% van het BBP in 1981. Omdat ook de rentestand op de internationale kapitaalmarkt stijgt loopt de schuldenlastratio op tot tegen de 60% van de exportopbrengsten (tabel 5). Het tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans bedraagt dan ook aan het einde van 1981 16,5% van het BBP. De enorme toevloed van buitenlands kapitaal in 1980 en 1981 dekt dit tekort echter. De beleidsmakers hopen dat door kapitaalimporten de binnenlandse rentestand gaat dalen, waardoor de investeringskosten zullen afnemen. Dit laatste geschiedt echter niet: a) de stijging van de rentestand op de internationale geldmarkten beperkt de daling van de nominale rentestand; b) de scherpe daling van de inflatie (van 31,2% in 1980 naar 9,5% in 1981) houdt de reële rentestand hoog; en c), wellicht het belangrijkste aspekt, de blijvend hoge rentevoeten blijken niet zozeer het gevolg te zijn van de ontwikkeling van de binnenlandse geldhoeveelheid (de gemiddelde groei van M_1 ligt in 1981 beneden het niveau van 1979 en 1980, zie tabel 1), maar eerder van veranderingen in de kredietvraag die te maken hebben met de eerder genoemde pogingen van het bedrijfsleven het vreemde vermogen te herfinancieren.²⁶

30

25a. De drie sectoren bouw, handel en bankwezen maken in 1981 te zamen ruim 30% van het BBP uit.

26. In het begin van 1981 neemt de kredietvraag van het bedrijfsleven sterk toe als gevolg van de op dat moment optimistische verwachtingen ten aanzien van de economische

ontwikkelingen. De ondernemers gaan ervan uit dat de hoge rentestand slechts een tijdelijk verschijnsel is, en dat via het verkrijgen van nieuwe leningen kapitaalverliezen door de verkoop van aktiva kunnen worden voorkomen. Daardoor ontstaat de situatie van een overmatige (her-

Vele ondernemingen die met name in de derde en vierde fase (financiële en handelsliberalisering) grote hoeveelheden binnen- en buitenlands vermogen hebben geakkumuleerd komen in liquiditeitsproblemen door de hoge reële rentestand en het uitblijven van een significante groei in de produktieve sectoren van de economie.²⁷ Dit leidt tot liquiditeitsproblemen in de financiële sektor, die op zijn beurt ver in het krijt staat bij het buitenland. In november 1981 moet de overheid ingrijpen in acht grote bankinstellingen die op de rand van het bankroet staan. De overheid wordt op deze manier gedwongen een groot deel van de financiële sektor te controleren en doet daarmee de eerste stap in het verlaten van het puur monetaristisch model.²⁸ In mei 1983 moet de minister van Financiën Caceres aankondigen dan ter verkrijging van nieuwe leningen voor herfinanciering van de buitenlandse schuld een *de facto* hypotheek op de goudvoorraad moet worden genomen. Het failliet van de Chileense economie komt verder tot uiting in een enorme werkloosheid (33% van de beroepsbevolking in mei 1983) en het bankroet van vele industrieën.²⁹

4 Kontradikties en tekortkomingen van het Chileens monetarisme: een verklaring

De regering-Pinochet wijt de crisis die in 1981/'82 ontstaat aan drie hoofdfactoren.³⁰ Ten eerste zouden de internationale economische crisis, de daling van de koperprijzen en de stijgende internationale rentestand de toename van het betalingsbalanstekort en de financieringsproblemen ten aanzien van de private en publieke buitenlandse schuld verklaren. Ten tweede is een te snelle groei van de geldhoeveelheid de oorzaak van het opnieuw aanwakkeren van de inflatie. In de derde plaats zou een te sterke stijging van de reële lonen de voornaamste veroorzaker zijn van het te grote handelstekort en van het verlies aan concurrentiepositie van de Chileense economie. De daling van de koperprijzen en de stijging van de internationale rentestand verklaren echter niet meer dan 25% van de toename van het betalingsbalanstekort tussen 1979 en 1982. De groei van de geldhoeveelheid in enge zin (M_1) was in de jaren 1981 en 1982 lager

31

financierings)vraag naar nieuw krediet, terwijl liquidatie van bedrijfs-aktiva (nog) wordt uitgesteld. Het gevolg van dit ondernemersgedrag is dat de rentevoeten hoog blijven.

27. Een kleine opleving in het tweede kwartaal van 1981 kan niet verhinderen dat de industriële produktie daalt met 11,9% in 1981 t.o.v. het in 1980 bereikte niveau.

28. In juni 1982 wordt het verlaten

van het model 'officieel', met het aftreden van de belangrijkste Chicago-boys in het kabinet. Hun opvolgers, hoewel monetaristen in naam, volgen een duidelijk minder konsekwente monetaristische en neo-liberale koers. Zie ook García en Wells (1983).

29. De industriële produktie daalt met 20% in 1982, het BBP met 14,1%.

30. Zie ook Arellano en Cortázar (1982).

dan in de voorgaande jaren, zagen we reeds eerder. De kredietexpansie in deze periode is wel significant, maar inherent aan de gevolgde monetaire politiek: de liberalisatie van het kapitaalverkeer leidt tot een toename van de kapitaalimporten, terwijl de forse reductie van de officiële reserveratio's op bankdeposito's (zie noot 21 boven) de kredietkreatiecapaciteit van de commerciële banken sterk uitbreidt. Tot slot vindt er in de periode 1979-'81 een duidelijke verbetering plaats van de reële lonen (zie tabel 7).³¹ Dit herstel van de koopkracht van de loontrekkers is mogelijk dank zij de snelle economische groei in deze periode. In 1982 vindt echter een scherpe daling plaats en over de gehele periode 1973-'83 blijft het reële loonpeil beneden het in 1970 bereikte niveau.

Welke factoren zijn dan wèl van belang in het verklaren van de val van het Chileense monetaristische model?

De centrale doelstelling van het Chileense monetarisme was een kapitalistische herstructurering van de economie, waardoor het marktmechanisme voor een rationele allokatie van produktiefactoren en van goederen en diensten zou zorgen, terwijl het overheidsbeleid uiteindelijk zou kunnen worden beperkt tot het beheersen van de monetaire grootheden, voor de juiste 'timing' van de aanpassingsmechanismen in geval van tijdelijke onevenwichtigheden. Tabel 6 vat de ontwikkelingen van de voornaamste reële en monetaire grootheden in de vijf fasen van de periode 1973-'83 nog eens samen.

1. Het restriktieve beleid van het 'gesloten economie'-monetarisme leidt in de periode 1973-'76 tot een scherpe daling van de binnenlandse vraag naar goederen en diensten en van de industriële produktie. De liquiditeitspositie van bedrijfsleven en huishoudens daalt, uitmondend in een permanente tendens naar een vraagoverschot ten aanzien van kasvoorraden. De aanhoudende hyperinflatie wordt voorts verklaard door het door de beleidsmakers onderschatte kostenaspect van de inflatie; de kosteninflatie hangt vooral samen met de importafhankelijkheid en de oligopolistische structuur van de Chileense industrie. Het negeren van deze laatste structurele kenmerken leidt ertoe dat een restriktief monetair beleid (vraagdeflatie) en devaluatie van de peso (produktiekostenverhoging) resulteert in een situatie van stagflatie.

2. Theorie en praktijk van het monetaristisch/neo-liberale model lijken

31. Ter berekening van de reële loonindex gebruiken we hier het door Cortázar en Marshall (1980) gekorrigeerde prijsindexcijfer. De correctie van het officiële cijfer van het statistisch bureau (INE) staat in verband met de onjuiste weging door

het INE van de verschillende items van het standaard gezinsuitgavenbudget. De juiste weging is gebaseerd op de resultaten van de huishoudbudgetsurvey van 1978, gehouden door hetzelfde INE.

Chili: indicatoren van stabilisatiepolitiek, 1973-'83

fasen van stabilisatiepolitiek	wisselkoers regime	geldmarkt	betalingsbalansaldo (ΔR)	kapitaalimporten (F)	inflatie (\dot{p})	werkloosheid	productie	conjunctuur
1 1973-'75	flexibel							
	snelle devaluatie	$M^d > M^s$	+/-	0	+/+	-/+	-/-	stagflatie
2 1975-'76	flexibel							
	snelle devaluatie	$M^d > M^s$	-/+	0	+/+	+/+	+/+	stagflatie
3 1976-'79	flexibel							
	revaluatie/ langzame devaluatie	$M^s > M^d$	+/+	+/+	-/-	+/+	-/+] van stagflatie naar relatieve opleving en onderdrukte inflatie
	vast	$M^s > M^d$	+/+	+/+	-/-	+/+	-/+	
5 1981-'83	vast (1981) devaluatie (1982)	$M^d > M^s$	-/-	+/+	-/+	+/+	-/-	stagflatie

M^d = binnenlandse geldvraag; M^s = binnenlands geldaanbod; -/- = sterk neerwaartse trend; +/- = gematigd neerwaartse trend; +/+ = sterk opwaartse trend; +/- = gematigd opwaartse trend; 0 = konstante trend.

Chili: werkloosheid, reële lonen, bijstandsinkomens en inkomen per hoofd, 1970-1983

	werkloosheid		reële lonen (gecorrigeerde prijsindex) ⁴ (1970 = 100)	reële lonen (officiële prijsindex) ⁵ (1970 = 100)	pensioen- en AOW- uitkeringen (konstante prijzen) (1970 = 100)	familie subsidiës (konstante prijzen) (1970 = 100)	inkomen per hoofd (US dollars, konstante prijzen van (1976)
	(% van beroepsbevolking)	inklusief PEM ¹					
1970	5.7	5.7	100.0	100.0	100.0	100.0	1.137
1971	3.8	3.8	122.7	116.3	141.7	135.1	1.218
1972	3.1	3.1	96.1	93.5	95.5	105.6	1.182
1973	4.8	4.8	80.4 ³	50.3	55.3	49.0	1.098
1974	9.2	9.2	65.0	61.0	59.3	69.5	1.090
1975	14.9	16.9	62.9	59.9	52.0	67.1	933
1976	14.4	20.2	64.9	80.6	56.3	61.8	950
1977	12.7	18.6	71.4	90.9	60.9	57.6	1.026
1978	14.1	18.1	76.0	103.6	67.0	56.0	1.091
1979	13.6	17.1	82.3	114.8	75.9	54.2	1.162
1980	10.4	15.6	89.3	124.8	82.8	54.4	1.227
1981	11.3	16.1	97.3	135.9	—	54.0	1.272
1982 ²	19.4	24.4	87.5	135.6	—	52.9	1.081
1983 ²	21.2	33.0	—	—	—	—	—

1. Programa de Empleo Mínimo (minimumwerkgelegenheidsplan).

2. Per mei 1983.

3. Januari-augustus 1973.

4. Cortázar en Marshall (1980).

5. Officiële prijsindex als berekend per begin 1983, inclusief correcties voor de periode 1971-'73 en 1974-'78 t.o.v. officiële prijsindex als berekend in 1980. Maakt men gebruik van deze laatste prijsindex, dan zou de index voor de reële lonen (1970 = 100) in 1974 104,0, in 1977 135,9 en in 1979 172,4 bedragen. Vergelijk Cortázar en Marshall (1980). Gegeven de onjuiste weging van de verschillende consumptie-items in de officiële consumptieprijsindex is de juiste index ter deflatie van de reële lonen die van Cortázar en Marshall (kolom 3).

Bron: Instituto Nacional de Estadísticas; Cortázar en Marshall (1980); Cortázar (1982); Banco Central de Chile; en ODEPLAN, Informe Económico 1982.

Chili: inkomensverdeling en consumptiestructuur van gezinnen in Gran Santiago, 1969 en 1978

huishoudens (decielen)	inkomensverdeling (%)		verdeling consumptie (%)		gemiddelde maandelijkse consumptieuitgaven (konstante prijzen van 1979; in pesos)	
	1969	1978	1969	1978	1969	1978
armste 20%	3,74	3,70	7,60	5,20	5,953	4,112
20-40%	7,65	7,36	11,80	9,30	9,243	7,354
40-60%	12,10	11,68	15,60	13,60	12,219	10,754
60-80%	20,12	19,96	20,50	20,90	16,058	16,527
80-100%	56,39	57,30	44,50	51,00	34,857	40,328
totaal	100,00	100,00	100,00	100,00	(15.666)	(15.815)

Bron: INE, Encuestas de Presupuestos Familiares; Cortázar (1980) en Cortázar en Marshall (1981).

meer in harmonie te komen in de derde en vierde fase. De liberalisering van de financiële sektor, de rentestand en het internationaal kapitaalverkeer (steunpilaren van het beleid in deze fasen) leidt tot een vergroting van de monetaire basis. Vooral in de periode 1979-'81 lijkt het monetair evenwicht, voornamelijk beïnvloed door veranderingen in de internationale deviezenvoorraad, onder controle, met positieve effecten op de reële grootheden.

3. Dank zij dezelfde maatregelen is er echter sprake van een tendens tot een liquiditeitsoverschot en van een scherpe stijging in de produktiekosten voor het merendeel van het bedrijfsleven. Het liquiditeitsoverschot wordt geabsorbeerd door de expansie van de kredietvraag in de sectoren handel en onroerend goed en in de industrie. Hierdoor blijft de rentestand hoog. Het gevolg is een opwaartse druk op de produktiekosten. Deze situatie leidt uiteindelijk, in samenhang met het afzetprobleem (zie beneden), tot een solvabiliteitskrisis in het bedrijfsleven die zich vervolgens door moratoria in de betaling van rente en aflossingen doorzet in een liquiditeitskrisis van het bankwezen.

4. De liberalisatie van de financiële sektor en van het kapitaalverkeer had via de eliminatie van de bestaande 'financiële repressie' een positief effect moeten creëren op de binnenlandse besparingen en produktieve investeringen. De hoge reële rentestanden leiden tot een forse toename van de financiële besparingen (M_2 , zie tabel 1) in de periode 1976-'81. Deze groei heeft echter meer te maken met het op de bank uitzetten van met name goedkoop verkregen buitenlandse kredieten dan met een toename van de binnenlandse besparingen. De toestroom van buitenlands kapitaal, de reductie van de publieke sektor, daling van winstinkomens in grote delen van de produktieve 'tradeable' sektor en daling van de reële beschikbare inkomens van lage en middeninkomensgroepen doen de binnenlandse spaarquote echter sterk dalen: van 21,6% in 1970 tot 19,7% in 1974, 7,3% in 1981 en 2,6% in 1982. De ruimere beschikbaarheid van investeringsfondsen stimuleert onder een systeem van vrije en hoge reële rentevoeten speculatie in financiële transakties en uitbreiding van handels- en konsumentenkredieten in plaats van produktieve investeringen. Het rendement — het enige allokatiekriterium van de markt — op financiële investeringen blijft gedurende de gehele periode hoger dan de gemiddelde winstvoet in industrie en landbouw. De investeringen in vast kapitaal (inclusief konstruktie) dalen als percentage van het BBP van 20,4% in 1970 en 17,4% in 1974 tot 14,0% in 1982.

5. De liberale handelspolitiek leidt tot een overstroming van de economie met geïmporteerde konsumptiegoederen. De Chileense industrie is dank zij een decennia lang gevoerd importsstitutiebeleid voornamelijk gecentreerd rond de konsumptiegoederensektor. De ongedifferentieerde openstelling van de economie ten opzichte van

het buitenland, versterkt door de terugval in de binnenlandse vraag in de eerste twee fasen en de gestegen produktiekosten (alle fasen), veroorzaakt een sterke teruggang in de industriële produktie van de meeste sectoren. De opleving van de industrie in de periode 1976-'81 is echter niet meer dan een tijdelijk herstel van de diepe recessie van de periode daarvoor. Industriële sectoren gericht op exporten zoals voedingsmiddelen, hout en papier vertonen een enigszins significante reële groei.³² De groei van deze sectoren kan echter niet verhinderen dat het produktieniveau van de gehele industrie blijft beneden het niveau van het vierde kwartaal van 1973 (ook al een situatie van relatieve crisis) en ver beneden dat van 1970.

6. Voor grote delen van de Chileense bevolking is het beleidsmodel nooit een succes geweest. De privatisering van de economie leidt tot een sterke concentratie van het eigendom (Foxley, 1982) en tot een groeiende ongelijkheid in de inkomensverdeling (tabel 8). De ongelijkheid in de consumptie-uitgaven neemt nog sterker toe. De armste 60% van de bevolking ondervindt een absolute daling van zijn gemiddelde consumptie-uitgaven (tabel 8). Dit alles wordt nog versterkt door de daling van de (sociale) overheidsuitgaven en de decentralisatie en privatisering van vele sociale programma's (onderwijs, gezondheidszorg, huisvesting etcetera) die daardoor minder toegankelijk worden voor met name lage inkomensgroepen. Eenzelfde tendens is te bespeuren in de sociale uitkeringen.³³ De werkloosheid is gedurende de gehele periode 1973-'83 vele malen hoger dan in de periode 1970-'73 of voorgaande perioden. Het inkomen per hoofd van de bevolking is gedaald ten opzichte van de jaren 1970 en 1973, terwijl de absolute armoede is toegenomen.³⁴ De invasie van de Chileense economie door goedkope geïmporteerde, vooral luxe consumptiegoederen en de begeleidende reclamekampagnes en uitbreiding van het konsumentenkrediet hebben bovendien geleid tot perverse consumptie-effecten, ook wel samen-

32. Zie voor een verdere analyse van de industriële ontwikkeling in de periode 1973-'81, Vergara (1980) en French-Davis (1982b). Na 1979 werkt het systeem van vaste wisselkoersen (revaluatie) aanvankelijk nog stimulerend op de industriële exportproduktie (dalende importkosten). De hogere Chileense inflatie t.o.v. het buitenland in 1979 en 1980 vermindert echter de effectieve protektie van deze sectoren.

33. Voor een analyse van de verdeling van de overheidsuitgaven in de periode voor 1973 zie Foxley, Aninat en Arellano (1979). Arellano (1981) geeft een analyse van de privatisering

van het sociale verzekeringssysteem, de daarmee gepaard gaande overheveling van kapitaal naar het partikuliere verzekeringswezen en de gevolgen voor steun en pensioentrekkers. Zie ook tabel 7 voor de ontwikkeling van pensioenuitkeringen en familiesubsidies.

34. Zie García (1982) voor een analyse van het laatste fenomeen. Volgens genoemde studie zou tussen 1969 en 1978 het aantal huishoudens met een tekort aan kalorieën en proteïneconsumptie gestegen zijn van 47,6 tot 58,7% van het totaal aantal huishoudens.

gevat als het 'lege ijskast-effect': ondanks dalende of stagnerende reële inkomens wordt een groter deel van het inkomen besteed aan luxe huishoudapparaten, waardoor bezuinigd wordt op de uitgaven aan voedsel en andere basisbehoeften.³⁵

De vooronderstelling van het Chileense model dat een vrij en open concurrentiesysteem van de economie zou leiden tot een nieuwe dynamiek in de economie, een betere allokatie van de economische hulpbronnen en een grotere welvaart voor iedereen, is gebleken vals te zijn. Het monetaristisch model is veel te globaal om een serieus antwoord te kunnen geven op de problemen van onderontwikkelde economieën:

a) de Chileense industrie werd verondersteld ontwikkeld en concurrerend te zijn, of dit te worden door de 'juiste' stimulerings-effecten van het prijsmechanisme. Het gevolg van het gevoerde beleid is echter een grootscheepse afbraak van de op de binnenlandse markt gerichte industrie. Voorts zijn de technologische en importafhankelijkheid en de oligopolistische structuur van de industrie eerder versterkt dan afgezwakt door de liberaliseringsmaatregelen;

b) de liberalisering van de financiële sektor en het internationale kapitaalverkeer hebben noch de rentestand gestabiliseerd, noch tot een efficiëntere allokatie van besparingen en investeringen geleid. De mogelijkheid dat deze maatregelen in een niet-geïntegreerde en niet-kompetitieve industriële structuur zouden kunnen leiden tot een minder efficiënte allokatie, zoals het financieren van luxe consumptie (importen) en 'recycling' van en speculatie in financiële activa en passiva, wordt *a priori* al in het monetaristische model wegverondersteld;

c) de liberaliseringsmaatregelen zijn algemeen en ongedifferentieerd doorgevoerd. In een situatie van ongelijke ontwikkeling en inkomensverdeling tussen en binnen de verschillende sectoren van de economie stimuleert de vrije markt slechts de concurrentie tussen ongelijken. Verdelingsaspecten worden door het globale karakter van het monetaristische model genegeerd, waardoor met name de arme delen van de bevolking de sociale kosten van monetaristische experimenten dragen.

Ervaringen in andere landen, zoals Uruguay en Argentinië, waar het model – zij het wellicht minder puristisch – eveneens is toegepast zijn niet wezenlijk verschillend.³⁶ De financieringsproblemen die de meeste ontwikkelingslanden op dit moment ondervinden verhogen

35. Voor een uitstekende vergelijkende analyse van veranderende consumptiepatronen onder neo-liberale stabilisatiepolitiek in Latijns Amerika, zie Filgueira

(1981).

36. Zie hierover bijv. Foxley (1982), Thorp en Whitehead (red.), 1979 en Griffith-Jones en Seers (red.), 1981.

hun afhankelijkheid van het IMF en het internationale bankwezen. Als voorwaarde voor het verkrijgen van nieuwe buitenlandse leningen wordt dan een type stabilisatiepolitiek geëist dat in grote mate gestoeld is op dezelfde vooronderstellingen als het model dat in Chili is toegepast. Het Chileense experiment geeft te denken over de effecten die een dergelijke globale politiek ook in andere ontwikkelingslanden zal sorteren.

Literatuur

- Arellano, J.P., 1981, Elementos para el Análisis de la Reforma Previsional Chilena, *Estudios CIEPLAN*, no. 6, Santiago de Chile
- Arellano, J.P. en Cortázar, R., 1982, Del Milagro a la Crisis: Algunas Reflexiones sobre el Momento Económico, *Colección Estudios CIEPLAN*, no. 8, Santiago de Chile
- Brunner, K., 1980, Reflexiones sobre la Economía Política del Gobierno, *Estudios Públicos*, no. 1, Centro de Estudios Públicos, Santiago, december
- Cline, W. en Weintraub, S. (red.), 1981, *Economic Stabilization in Developing Countries*, The Brookings Institution, Washington D.C.
- Collier, D. (red.), 1979, *The New Authoritarianism in Latin America*, Princeton U.P., Princeton, New Jersey
- Cortázar, R., 1980, Distribución del Ingreso, Empleo y Remuneraciones Reales en Chile, 1970-78, *Colección Estudios CIEPLAN*, no. 3, Santiago de Chile
- Cortázar, R., 1982, *Desempleo, Pobreza y Distribución: Chile 1970-81*, Apuntes CIEPLAN no. 34, Santiago de Chile
- Cortázar, R. en Marshall, J., 1980, Índice de Precios al Consumidor en Chile: 1970-78, *Colección Estudios CIEPLAN*, no. 4, Santiago de Chile
- Daniel, Ph., 1981, The New Recycling: Economic Theory, IMF Conditionality and Balance of Payments Adjustment in the 1980s, in Griffith-Jones, S. en Seers, D. (red.)
- De Vylder, S., 1976, *Allende's Chile: The Political Economy of the Rise and Fall of the Unidad Popular*, Cambridge U.P., Cambridge
- Ffrench-Davis, R., 1978, *Teoría de Balanza de Pagos, Monetarismo y Desequilibrios Estructurales*, Estudios CIEPLAN no. 25, Santiago de Chile
- Ffrench-Davis, R., 1979, Las Experiencias Cambiarias en Chile: 1965-79, *Colección Estudios CIEPLAN*, no. 2, Santiago de Chile
- Ffrench-Davis, R., 1982a, El Experimento Monetarista en Chile: Una Síntesis Crítica, *Colección Estudios CIEPLAN*, no. 9, Santiago de Chile
- Ffrench-Davis, R., 1982b, *El Modelo Económico y la Industria en Chile, 1973-81*. Apuntes CIEPLAN, no. 36, Santiago de Chile
- Ffrench-Davis, R. en Arellano, J.P., 1981, Apertura Financiera Externa: La Experiencia Chilena en 1973-80, *Colección Estudios CIEPLAN*, no. 5, Santiago de Chile

- Filguiera, C., 1981, Acerca del Consumo en los Nuevos Modelos Latinoamericanos, *Revista de la CEPAL*, no. 15, december
- Fontaine, A., 1980, Más allá del Leviatán, *Estudios Públicos*, no. 1, *Centro de Estudios Públicos*, Santiago, december
- Foxley, A., 1981, La Economía Chilena: Algunos Temas del Futuro, *Colección Estudios CIEPLAN*, no. 6, Santiago de Chile
- Foxley, A., 1982, *Experimentos Neo-Liberales en América Latina*, Colección CIEPLAN, no. 7, Santiago de Chile (Engelse versie verschenen als: *Latin American Experiments in Neoconservative Economics*, University of California Press, Berkeley)
- Foxley, A., Aninat, E. en Arellano, J.P., 1979, *Redistributive Effects of Government Programmes: The Chilean Case*, Pergamon, Oxford
- Foxley, A. en Whitehead, L., 1980, Economic Stabilization in Latin America: Political Dimensions – Editor's Introduction, *World Development* 8 (11)
- Frenkel, J. en Johnson, H. (red.), 1976, *The Monetary Approach to the Balance of Payments*, Allen & Unwin, Londen
- Galbis, V., 1977, Financial Intermediation and Economic Growth in Less Developed Countries: A Theoretical Approach, *Journal of Development Studies*, January
- García, A., 1982, *El Problema Alimentario y Nutricional en Chile: Diagnóstico y Evaluación de Políticas*, ISS-PREALC, Documento de Trabajo S/. 8205, Santiago de Chile
- García, A., 1982, Modelo Neo-Liberal y Desarrollo Nacional: Un Desencuentro, *Revista Mensaje* (nog te verschijnen)
- García, A. en Wells, J., 1983, Chile: a laboratory for failed experiments in capitalist political economy, *Cambridge Journal of Economics* 7 (3/4)
- Griffith-Jones, S. en Seers, D. (red.), 1981, 'Monetarism': Its Effects on Developing Countries, Special Issue of IDS Bulletin, 13 (1), Brighton Sussex
- Harberger, A., 1983, La Ciencia Económica y la Política Económica, in Riffka, S. (red.)
- IMF, 1977, *The Monetary Approach to the Balance of Payments*, IMF, Washington D.C.
- Marshall, J., 1981, El Gasto Público en Chile, 1969-79, *Colección Estudios CIEPLAN*, no. 5, Santiago de Chile
- McKinnon, R., 1973, *Money and Capital in Economic Development*, The Brookings Institution, Washington D.C.
- McKinnon, R., 1977, La Intermediación Financiera y el Control Monetario en Chile, *Cuadernos de Economía*, no. 43, december
- McKinnon, R., 1981, Financial Repression and the Liberalisation Problem within Less Developed Countries, in S. Grassman en E. Lundberg (red.), *The World Economic Order: Past and Prospects*, MacMillan, Londen
- Moulian, T., 1982, Desarrollo Político y Estado de Compromiso. Desajustes y Crisis Estatal en Chile, *Colección Estudios CIEPLAN*, no. 8, Santiago de Chile
- Moulian, T. en Vergara, P., 1980, Estado, Ideología y Políticas Económicas en Chile, 1973-78, *Colección Estudios CIEPLAN*, no.

- 3, Santiago de Chile
- Muñoz, O., 1971, *Crecimiento Industrial de Chile, 1914-1965*, Instituto de Economía y Planificación, Universidad de Chile
- Muñoz, O., 1982, Crecimiento y Desequilibrios en una Economía Abierta: El Caso Chileno, 1976-81, *Colección Estudios CIEPLAN*, no. 8, Santiago de Chile
- O'Brien, Ph., 1981, The New Leviathan: The Chicago School and the Chilean Regime, 1973-80, in Griffith-Jones, S. en Seers, D. (red.) ODEPLAN, 1983, *Informe Económico, Año 1982*, Presidencia de la República, Oficina de Planificación Nacional, Santiago de Chile
- O'Donnell, G., 1973, *Modernization and Bureaucratic-Authoritarianism*, Institute of International Studies, University of California, Berkeley
- Petras, J., 1969, *Politics and Social Forces in Chilean Development*, University of California Press, Berkeley
- Prebisch, R., 1981, Diálogo acerca de Friedman y Hayek. Desde el Punto de Vista de la Periferia, *Revista de la CEPAL*, no. 15, december
- Prebisch, R., 1983, Teoría y Práctica de la Ortodoxia, in Riffka, S. (red.)
- Riffka, S. (red.), 1983, *Los Modelos de la Crisis*, Editorial El Conejo/ILDIS, Quito
- Sideri, S. (red.), 1979, *Chile 1970-73: Economic Development and its International Setting*, Martinus Nijhoff, Den Haag
- Shaw, E., 1973, *Financial Deepening in Economic Development*, Oxford U.P., Oxford
- Thorp, R. en Whitehead, L. (red.), 1979, *Inflation and Stabilisation in Latin America*, MacMillan, Londen
- Tomić, B. en Gonzalez, R., 1982, *La Reforma al Gobierno y Administración Interiores en Chile*, ISS-PREALC, Documento de Trabajo S/.8204, Santiago de Chile
- Vergara, P., 1980, Apertura Externa y Desarrollo Industrial en Chile: 1974-78, *Colección Estudios CIEPLAN*, no. 4, Santiago de Chile
- Vergara, P., 1981, Las Transformaciones de las Funciones Económicas des Estado en Chile Bajo el Régimen Militar, *Colección Estudios CIEPLAN*, no. 5, Santiago de Chile
- Visser, H., 1980, Allende, een Mythe, *Intermediair* 16 (44), 31 oktober
- Zahler, R., 1980, Repercusiones Monetarias y Reales de la Apertura Financiera al Exterior. El Caso Chileno, 1975-78, *Revista de la CEPAL*, no. 10, april